

A PHILOSOPHIAI KUTATÁS ÚJABB SEGÉDESZKÖZEL.

Fogyatékos módszerekkel és hiányos segédeszközökkel a legtermékenyebb elme, a legmélyebb értelem sem juthat maradandóbb becsű tudományos eredményekre. A természet-tudományok rohamos előhaladása az utolsó évtizedekben bizonyára legfőképen abban találja magyarázatát, hogy a helyes útra terelt kutatásnak egyszersmind azon segédeszközöket is sikerült felismernie és hatalmába kerítenie, a melyek nélkül maig sem pillantható volt a természetélet egyes szövevényesebb tünetényeinek a rejtekébe, és nem fedezhette volna fel azokat az okokat és törvényeket, a melyekkel kezeinkben, számtalan eleddig teljesen ismeretlen jelenséget immár minden fennakadás nélkül megfejtethünk. A philosophia nem követte a jó példát. Hosszú ideig mereven elzárkózott, sőt a czéhbeli philosophia még ma is elzárkózik a többi tudományok fényes eredményei és igazságai elől, — és mintha az emberi elme ma is ép olyan tehetetlenül állna a tudományos vizsgálódás és kutatás követelményeivel szemben, mint évszázadok előtt állott: a philosophia ma is azon az úton bolyong, a melyen pályafutása kezdetén megindult, és ma is kizárólag azokkal az eszközökkel akar dolgozni, a melyekkel kétezer évvel ezelőtt megindított munkáját megkezdette.

Vajjon igazolható-e, jogosult-e ez a merev fenhéjázás és rideg elzárkózottság a többi tudományoktól? És az ered-

mény, a melyre vezetett, indokolja-e ennek az álláspontnak további változatlan fentartását?

A válasz ezekre a kérdésekre ma már alig lehet kétséges. Tudományos tekintély, maradandóbb becsű eredmények és magasabb fejlettség dolgában a philosophia immár messze elmaradt mozgékonyabb pályatársai mögött, és elavult fegyverkészletével alig veheti fel a küzdelmet lenézett ellenfeleivel. Az egykor annyira hatalmas tudomány ma már üres ábrándozó számba megy, a melylyel nem is igen szokás komolyan foglalkozni; s a tudományok tudománya, a mint magát büszkén elnevezte: alig talál egy kis zugot a tudományok nagyterjedelmű birodalmában. Ime a görcsös ragaszkodással fentartott régi álláspont és túlhaladott módszer sajnálatos eredményei abba a visszás helyzetbe sodorták a philosophiát, hogy aláasott hitele romjain, minden oldalról kicsinyléssel fogadott kétes értékű elméleteivel ma már komolyabb és maradandóbb hatást évenséggel nem bír kifejtteni. Bizonyára tarthatatlan egy állapot, a melyen okvetetlenül segíteni kell; s ha egyszerre nem is, de fokozatosan lehet is segíteni, csak eltaláljuk a módját és hozzáférközhessünk a baj igazi okaihoz.

Egyelőre megelégedhetünk, ha csak a legsürgősebb teendők iránt nyerhetünk teljes útbaigazítást. A biztos alapokra fektetett és tervszerűleg végrehajtott munka nem maradhat eredménytelen. Fődolog, hogy az utat el ne téveszszük és gyökerében fogjuk meg a bajt, a melyet orvosolni akarunk. Ime az eljárás indokolása, miért kell — ha czélt akarunk érni — első sorban a módszer és az alkalmazandó segéd-eszközök problémáját megbolygatnunk.

A két kérdés egyformán fontos, de nem egyformán tisztázatlan. Az utolsó évtizedek lázas munkássága, sokoldalú és részletes bűvárlatai közben, a módszeres gondolkodás annyi útbaigazítást nyert és annyi új szemponthoz jutott, hogy ebből

az anyagkészletből a tudományos vizsgálódásban és kutatásban követendő eljárás szabályai immár minden nagyobb nehézség nélkül, még az egyes specialis természetű jelenségekre nézve is összeállíthatók és rendszerbe foglalhatók. E mellett újabb fény derült a módszertanra azzal is, hogy az eddig kizárólag alkalmazott módszerek természete revisió alá vétetvén, nem egy hibát és olyan egyoldalúságot sikerült kimutatni bennök, a melyek kiigazításával maguk ezek a módszerek is biztosabb kutató eszközökké váltak és szabotusabban körvonalozható alkalmazást nyertek.

Mill Stuart tüzetes analysis alá veti a deductiót és kimutatja róla, hogy épen nem tekinthető pusztán csak olyan szellemi műveletnek, mely általános tételekből indul ki és ezekből egyszerű syllogismus útján jut a részlegesre vagy egyesre, hanem egy sokkal összetettebb kutató művelet, a melynek, hogy czélt érzünk vele, az értelmezendő jelenségek okait külön-külön kell vizsgálat alá vennie s az okozatokat az okok által kifejtett különböző hatások összeméréséből kell kikövetkeztetnie, vagyis az okozat törvényeit azon egyes okok törvényeiből származtatnia, a melyeknek az okozat közös eredményök. Miből aztán önként következik, hogy itt tulajdonképen nem egy, de három műveletről van szó, a melyek közül csak a második esik össze az eddig ú. n. deductióval, míg az első inductió, a harmadik pedig igazolás vagy az elért eredményeknek megfelelő ellenőrzés útján való részleges megalapítása, és mind a három együtt annyira más s a régi értelemben vett deductiótól annyira eltérő módja a tudományos kutatásnak, hogy tekintve azokat az eredményeket, a melyekre e kétféle módszer vezet és azt a szerepet, a melyet betölteni hivatvák, össze sem hasonlíthatók.

Azokat a nevezetes szolgálatokat, melyeket a régi értelemben vett deductió tett és tesz ma is a tudománynak, bizonyára senki sem akarja kicsinyleni vagy eltagadni; tény

azonban, hogy e szolgálatok mellett egyszersmind a tévedések és tudományos botlások egész sorozata is fűződik e módszerhez, a melyeket nem felületesség vagy véletlen hiba, hanem a módszer helytelenül értelmezett természete okozott, a melyeket tehát a leglelkiismeretesebb eljárás mellett sem lehetett — és ma sem lehetne — kikerülni, ha e kutató eljárás szabályait a maguk merevségében és egyoldalúságában továbbra is változatlanul fentartjuk.

Ezzel szemben mennyire más perspectivát nyújt a Comte és Mill fogalmazta deductió, mely mint abstract és concret deductiv módszer s ez utóbbinak különböző alakjai: direct, indirect deductió, a legkülönbözőbb természetű problémák megfejtésénél is előnyösen alkalmazhatók, s ha megfelelő módon alkalmaztattak, a tárgy természetéhez képest különböző ugyan, de a dolog érdemében, a kérdés tudományos állásához mértén, teljesen megbízható eredményekkel kecsegtetnek.

Azonban nemcsak a deductiv módszer ment keresztül gyökeres reformokon; Mill mesteri keze az inductió műveletét is teljesen újjáalakította. Az inductiót hosszú időközön keresztül egyértelműleg pusztán olyan logikai műveletnek tekintették, a melynek nem volt egyéb feladata, mint «a tények egyszerű előszámlálása», «rövidre vont jegyzékbe foglalása», egyszóval: az enumeratio simplex. Így kiforgatva lényegéből, természetesen nem fejthette ki azt az erőt az igazság felkutatásában, a melyet ma, a mikor természetének megfelelően értelmezik, minden lépten-nyomon tanúsít s a melynek az újabb kutatás annyi nevezetes fölfedezése köszöni eredetét. Ezt a haladást Millnek köszönhetjük. Mill fejtette ki tüzetesen, hogy az inductió lényegében épen úgy következtetési művelet, mint a deductió, csak a formája más; mert azonban a lényege ugyanaz, megbízhatósága sem függhet az elősorolt tények számától, hanem attól függ, hogy mennyiben

bírjuk az egyes tényeket, mint jelenségeket, okaikra visszavezetni, az észlelt egyformaságokat kapcsolatba hozni azokkal a feltételekkel, a melyek okozatai, vagyis kideríteni azt a belső összefüggést, a mely a szóbanforgó jelenségeket egymáshoz fűzi. És innentől az inductió e szerint a formula szerint végrehajtva szolgálja a tudományt és hozza létre azokat a bámulatos eredményeket, melyekkel annyi, eddig hozzáférhetlennek hitt jelenséget bírunk ma már megfejtetni.

Azzal az anyagkészlettel, melyet az utolsó évtizedek tudományos törekvéseinek a történelme szolgáltat kezeink közé, nem lenne nehéz dolog részletesen is kifejteni ez óriási hatás okait és ezzel kapcsolatosan a szóba hozott módszerek természetét, szabályait, alkalmazhatóságát minden oldalról megvilágosítani. Ez a feladat azonban kívül esik e cikk keretén. Az imént közlött néhány észrevétel is csak annyiban találhatott helyet benne, a mennyiben ily módon vált a leg-rövidebb úton érthetővé, mennyire nem a helyes módszer hiányán múlt, hogy a philosophiai kutatás eredményei még a legutolsó időkben sem emelkedtek a tudományos haladás követelte színvonalra; hanem csupán a philosophián, mely szemet hűnyt a helyesebb irány előtt és megmaradt a maga régi módszere mellett, a melylyel pedig lehetetlen volt leküzdenie a tudományok haladásával mindjobban feltorlódozó akadályokat.

Az abstractió s a vele kapcsolatos speculativ gondolkodás, melyet eddig kizárólagos módszer gyanánt hirdettek, bizonyos fokig kétségkívül jogosult a philosophiai vizsgálódásban. De ne szűkölködjék tartalom nélkül. Üres abstractió legfőlebb kétes értékű szolgálatokat tehet, mert már természeténél fogva túlterjeszkedik a tudományos kutatást és vizsgálódást korlátozó határokon, és midőn mindinkább és inkább magasabbra emelkedve, elvégre menthetetlenül belevész az érthetlenség ködös légkörébe: nyilvánvaló, hogy

világos és tiszta gondolatok helyett legfőlebb ködös eszmékkel és homályos elméletekkel gazdagíthatja a philosophiai tudás anyagkészletét.

Az abstractiónak, hogy haszna lehessen belőle a tudománynak, nem szabad oly magasban kalandoznia, hogy szemei elől elveszítse a valóságot. Mert ez a való világ, a tények, az abstractió természetes korlátja és ellenőre; minőségek és mennyiségek tartalmának és belső becsének érték-mutatója. Tovább törekedni e tények s a velők kapcsolatos jelenségek magyarázatánál, törvényeik és létesítő okaik kiderítésénél: emberi elmére nézve nem egyéb hiú erőlködésnél.

Íme a rejtély kulcsa: miért függ a philosophia jövője az abstractió műveletének helyes használata mellett, legfőképen és első sorban azoknak a segédeszközöknek a helyes megválasztásától és hozzáértő módon való alkalmazásától, a melyek segítségével nélkül lehetetlen összegyűjteni azt az ismeretanyagot, melynek feldolgozása a tudományok mai berendezése mellett a philosophiának jutott osztályrészül. A feladat elől, mely a philosophiai kutatás ezen újabb segédeszközeinek a megállapítását és alkalmazásuk kikerülhetlenségének kimutatását tűzi célul, nem lehet többé kitérni. A legkomolyabb okok sürgetik a kérdéses problema napi-rendre tűzésével a gyökeres reformot. Próbáljuk meg kijelölni e reform irányát, méreteit, feltételeit: vajjon minő eredményekre jutunk?

Kiindulól pontul a philosophia definitióját kell vennünk.

E definitió szerint: a philosophia a végokok tudománya. Legyen. Azt azonban már nem gondolnám, hogy minden legkisebb aggodalom nélkül bele lehetne nyugodni ebbe a meghatározásba. Gondolkodjunk csak kissé a nem épen érdektelen kérdéstről, hogy vajjon mi az értelme és a tartalma ennek a definitiónak? Végokok tudománya!? Véges emberi elmének van-e ereje hozzá, hogy beletekinthessen az ú. n.

ultimum principium rejtelmes lényegebe úgy, hogy meg is értse, meg értelmezni is tudja, hogy mi az? És ha ezt nem tehetné, vajjon micsoda tudomány lesz az a végokok tudománya? Ha pedig mégis megkísérli: véges és korlátolt voltának érzetében, mondjuk tudatában, nem kell-e okvetetlenül az abstractióhoz folyamodnia, hogy ennek a kétes értékű műveletnek a segítségével legalább valamelyes eredményre jusshasson. Ime a meghamisítatlan tényállás: tartasuk fenn továbbra is a kérdéses definitiót és lehetetlen lesz elkerülni, hogy a philosophia továbbra is üres abstractiókkal ne dolgozzék; mi magunk pedig oda jutunk, hogy ezzel a conservatismussal inkább még jobban aláásni segítjük a philosophia tekintélyét, semmint hitelét erősítőnk.

De menjünk tovább. A végokok tudománya értékének mérlegelésében nyomban az a kirívó ellentét ötlük szemeinkbe, hogy míg egyfelől úgyszólván minden lépten-nyomon kell éreznünk tehetetlenségünket még a legközönségesebb tünetmények okainak a kiderítésében és eredetének értelmezésében; addig a philosophia egyszerre a végokok megfejtésére vállalkozik és vizsgálódását kizárólag csak erre a problémára kívánja kiterjeszteni, minden egyéb témát pedig olyanúl tekint, a melylyel méltóságán alúlnak tartja, hogy foglalkozzék. Ez annyit tesz, hogy úgy akarok feljutni a hegy csúcsára, hogy meg sem próbálom, vajjon kibírják-e izmaim és idegeim a meredek út fáradsalmait akár csak a legelső megpihenőig; sem azzal nem törődöm, vajjon nem lesz-e a pálya annyira járhatatlan, hogy már előre le kell mondanom a merész vállalatról?

A magot elvetem a földbe, s ha jó a talaj és kedvezők a viszonyok, ez a mag kikel, természetéhez képest fejlődik és mondjuk, hogy terebélyes fává növekszik. Vajjon mi adta meg a magnak azt a csodás erőt, hogy éppen csak azzá fejlődhetett, a mi benne praeformálva volt? És honnan ez a

praeformatió? Mi a törvénye és hatásának módja? E kérdések egyikére sem adhatunk kielégítő választ. Bármilyen óriási is egyébként a haladás, a melyet a tudományok napról-napra felmutatnak, nemhogy a végokok természetébe nem lehet belepillantanunk, de még a mindennapi jelenségek értelmezése is ezerféle nehézséggel jár elannyira, hogy még akkor is, a mikor e nehézségeket sikerült valahogyan leküzdenünk, tulajdonképen csak annyit értünk el, hogy a legközelebbi okokat és tényezőket kiderítettük ugyan, de lényegökben igaz mivoltukban se meg nem értettük, se megmagyarázni nem bírjuk.

A tények illetén állása mellett, egyszersmind tekintve azt is, hogy a philosophia tekintélye és hitele mily rohamosan hanyatlik alá, kérdem: nincs-e eléggé indokolva, hogy szakítsunk a hagyományokkal, és a helyett, hogy a philosophiát továbbra is mint valami magasabb disciplinát dicsőítőnek az egyenjogú tudományok között, szorítsuk rá, hogy szintügy foglalkozzék specialis szakkérdésekkel, mint ezt a többi tudományok teszik, és hogy ezt minél alaposabban tehesse, ne zárkózzék el a rokon szakok eredményei elől, sőt inkább azok segítségével és támogatásával fogjon új munkájához.

Azt a kört, a melyben a philosophiának ez új feladata szerint mozognia kell, és ezzel kapcsolatosan azokat a segéd-eszközöket, melyeket múlhatatlanul igénybe kell vennie, ha czélt akar érni: nem nehéz kijelölni. A modern tudományok ismeretes munkafelosztása szerint, mindegyik tudományszaknak olyan pontosan körül van írva és ki van szabva a maga specialis feladata és anyaga; hogy e berendezés mellett a philosophiai kutatás körébe alig utasíthatók más kérdések, mint azok, a melyék az ember szellemi, erkölcsi, társadalmi életének számtalan felé ágazó szövevényes jelenségeire vonatkoznak; és ezek megfejtése vagy megfejtésének előkészítése,

a specialis feladat. E mellett általánosabb feladatul azoknak az eredményeknek a philosophiai összegezése és elméletekbe foglalása szolgálhat, a melyekre az egyes tudományszakok külön-külön, mindegyik a maga hatáskörében jutott, a melyekből azonban csak relativ értékű — tehát semmiesetre sem absolut becsű — világnézletek construálhatók, mintegy betétőzéseiül s egyúttal jellemzéseül a tudományos haladás időszerint változó állapotának.

Ime az új és kétségkívül terjedelmes munkakör, a melynek helyes betöltésével egyszerre új fény is derül majd a philosophiára, s az új eredmények bőséges jutalmul fognak szolgálni az újjáalakítás munkájában feltolakodó nehézségek leküzdésével járó fáradságért. Mert azt talán mondanom sem kell, hogy az új munkakör új anyagkészletet, ez meg új kutató apparatust feltételez és követel, a melyek nélkül sikerre gondolni sem lehet.

Az ember szellemi, erkölcsi, társadalmi életének a jelenségei sokszorosan összeszövődött okok és tényezők titokzatos összehatásának az eredményei. Felkutatni az összekötő szálakat, az összetett jelenségeket visszavezetni azokra az egyszerűbb folyamatokra, a melyekből származtak, egyszóval bepillantást engedni az emberi lélek rejtélyébe, mindenesetre oly vállalat tehát, a mely csakis a rokon tudományok eredményeinek folytonos szemmel tartásával és hozzáértő módon való felhasználásával sikerülhet. Ime az új meghatározás értelmében kiszabott munkakör rávezet az alkalmazandó segédeszközök problémájára, — itt a helye, hogy a kérdés lebonyolításához fogjunk.

A fejtegetés menetét és irányát az újabb anyagkészlet természete szabja meg.

Nem utalnak-e azok a jelenségek, a melyekkel a philosophiának ezen újabb tervezet értelmében dolga lesz, olyan velők szorosan összefüggő más jelenségekre, a melyek úgy-

szólván előfeltételeik? A melyek nélkül tehát sem meg nem érthetők, sem nem értelmezhetők? És ha igen, melyek azok a jelenségek? Természetők miféle kutatást igényel?

Vegyük rendre a szellemi, erkölcsi, társadalmi élet tüneteit. Vajjon minő segédeszközökre szorulunk, ha nemcsak leírni, de értelmezni is kívánjuk e jelenségeket?

Kezddhetjük a lelki tünetmények csoportján. Azon problémák vizsgálatán, melyeket az eddigi szokás a psychologia, logika, ismerettan körébe utasított, s a melyek értelmezését és megfejtését a philosophia, legújabb időkg kizárólag a maga hatáskörében, minden idegen segítség vagy beavatkozás merev visszautasításával, saját vizsgálódó elvont módszerével iparkodott eszközölni.

El kell ismerni, hogy mindaddig, míg a rokon tudományok ide vonatkozó kutatásai annyira megbízhatatlanok, ismeretei annyira hézagosak, sok tekintetben elhamarkodottak voltak, hogy alig értek többet az egyoldalú spekulatió eredményeinél: csakugyan bajos dolog is lett volna ebből az anyagból akarni építeni akár psychologiai, akár logikai vagy ismerettani elméleteket.

Az utolsó évtizedek tudományos eredményei azonban nagyot fordítottak ezen a dolgon. Ma már számtalan olyan szorosan ide tartozó kérdésről, a melyekről eddig sejtelnünk sem volt, meglehetősen tiszta képet nyertünk.

A psycho-physika óriási lépésekkel halad előre. Az idegek élet- és boncztana, a pathologia, az agyvelő biológiája mesés arányokban gazdagítják felfedezéseikkel a tudományt. Az egész vonalon lázas tevékenység indult meg, mely napról napra fényesebb vívmányokban mutatja be elért sikereit: hogy szinte a rövidlátással egyértelmű gyengeségnek kell jellemezni azt a magatartást, mely mindezen vívmányok ellenére, továbbra is meg akar maradni eredeti álláspontján, sőt tudomást sem véve e haladásról, ma is

csak azzal az egyoldalú apparatussal akar dolgozni, a mely-
lyel eddig dolgozott.

A legfőbb feladat, a melynek megoldására a psycholo-
giának — ha igényt tart rá, hogy komoly tudománynak
tekintessék — vállalkoznia kell, hogy a lelki élet fejlődés-
történelmét csinálja meg, kiderítve a lelki jelenségek törvé-
nyeit, keletkezésök módját és feltételeit, és ezen az alapon
értelmezve és megfejtve mindazokat a folyamatokat, melyek
egész általánosságban a «szellemi élet» fogalma alá sorol-
tatnak.

De lehet-e ezeket a kérdéseket akár csak megközelítő
pontossággal és szakszerűséggel is tárgyalni, a szervezet meg-
felelő functióinak az ismerete és számba vétele nélkül?

Nem kell messzire mennünk; a mi tudományos iro-
dalmunkban is akadunk kutatásokra, a melyek egészen alkal-
masak arra, hogy fényt vessenek e kérdésre: Laufenauer,
Lechner vizsgálatait értem. Míg a külföldi irodalom — Bain,
Meynert, Flechsig, Soltmann, Korsch, Wundt dolgozataira
hivatkozom csupán — épen bő tájékoztatást nyújt erről a
mozgalomról, hogy okuljunk, milyen irányban és alapon kell
végezni a psychologiai kutatásokat, hogy a régi álláspont
elméleteinél megbízhatóbb eredményekre jussunk.

Az adatok nagy halmazából, melyekkel e kutatások
után rendelkezik a tudomány, csak az associatio-mechanis-
mus elméletét, a psychogenesis tényeit és az agy szabályos
vagy szabálytalan táplálkozási viszonyaival kapcsolatos tüne-
ményeket kívánom érinteni, mint olyan eredményeket, me-
lyekből folyólag az idegfunctióknak a szellemi functiókkal
való szoros kapcsolatát, vagy a mi ezzel egyértelmű, az
idegeknek a szellemi működések létesítésében nélkülözhetet-
len tényleges szerepét csak az fogja kétségbevonni, a kinek
nincsen érzeke a tudomány komoly feladataihoz, mert nem
adatott meg neki, hogy elfogulatlanul tudjon gondolkodni.

A leíró lélektan psychogenesise szerint az ember lelki élete a külső benyomások felfogásával és ezeknek emlékéképek formájában való összehalmazásával kezdődik, s a megőrzött emlékezetképek associationalis egybevetéséből keletkező értelmi műveletekből áll, a melyekhez még az akaratnyilvánulatok sorakoznak.

Nos hát ezek a functiók az agy élettani működését nélkülözhetetlenül föltételezik. Az agy szürke kéregállománya, tulajdonképen e kéregállománynak közel ezer millióra rugó idegsejt-mennyisége végezi azt a munkát, a mely nélkül szellemi élet nem keletkezhetik, s a melynek végrehajtásában csupán a projectio idegösvényei s az associatio-rendszer idegpályái állanak rendelkezésre. Ezek az idegösvények vagy idegszálak és az idegsejtek képezik a szellemi működések materiális szervét. Állományuk minősége, kifejettségök, nemkülönben az a körülmény, hogy mennyire gyakoroltattak be ingervezetésre, végre az associatio-kapcsolatok száma határozzák meg a lelki fejlődés fokát és méreteit. Táplálkozási viszonyaik pedig a lelki működések rendes vagy rendellenes lefolyását szabályozzák.

Az agy fejlődéstörténelmének adatai, egybevetve a fokozatosan fejlődő szellemi élet jelenségeivel meglepő példákat szolgáltatnak e tekintetben.

A magzat agyának kéregleple kezdetben majdnem teljesen érintetlen külső ingerektől. Ennek megfelelőleg teljesen fejletlenek a projectio összes idegösvényei is s a szellemi életnek úgyszólván nyoma sincsen.

A fejlődés folyamában — mint Flechsig kimutatta — leggyorsabban a projectio-utak ama rostjai jutnak kiképződésre, a melyek a szerves test ingereinek a vezetésére rendelkezvők. És tényleg az összes emlékezet-képek között ezeknek az ingereknek megfelelő képek az elsők, melyek a tudatban fölmerülnek; s a többieknek fokozatos kiképződése sem tör-

ténhetik más módon, mint a nekik megfelelő idegösvények megfelelő begyakorlása útján.

A gyermek szellemi életében mutatkozó különösségek, jellemző vonások, lelki sajátságok; a gyermek akaratossága, önzése, kényszerképzetek, szórakozottsága, változó hangulata stb. sem meg nem érthetők, sem meg nem magyarázhatók, ha nem hozom kapcsolatba e jelenségeket az associatio- és projectio-ösvények fejletlenségével és nem vezetem vissza azokat az ezen ösvények begyakorlatlan voltából származó tökéletlen associatio-folyamatokra. Valaminthogy mindazon esetekben is, a melyekben ezen jelenségekhez hasonló tünetek észlelhetők, pl. az elmeháborodás némely eseteiben — mint Meynert, Lechner kiderítették — ezeknek a változásoknak az okát sem kereshetni egyebütt, mint az említett ingervezető ösvényeknek azon megbetegedésében, a melynek következtében normális functióik teljesítésére alkalmatlanokká váltak.

Ime csak néhány tény az újabb kutatások eredményeiből, és azt hiszem már is eléggé szembeszökő, hogy milyen szét téphetetlen kapcsolat az, mely a szellemi jelenségeket az idegek functióihoz fűzi; és mennyire lehetetlen e kapcsolat megértése után azon meggyőződésre nem jutni, hogy annak, a ki eredményesen akar foglalkozni lélektani kutatásokkal, ezeket a tényeket okvetetlenül fel kell használnia, és be kell látnia, hogy az idegek biológiája, bonczana, anatómiája annyira nélkülözhetetlen segédeszközei a psychologianak, hogy nélkülök nemesak hogy egyetlen lélektani igazságot sem fedezhetni fel, de még használható psychologiai hypothesisek sem alkothatók.

Az idegek valamiféle szerepét a lelki élet háztartásában, ma már nincsen is psychologiai iskola, mely el ne ismerné. Ez az engedmény azonban és némi eltérés az eredeti iránytól senkit meg ne téveszsen e kutatások értéke iránt. A régibb és orthodox irány beszél ugyan az idegek-

ről. fejtegetéseibe itt-ott belekever physiologiai dolgokat is, de azokat csak emlegeti, sem fel nem használja, sem megfelelő módon nem alkalmazza, tehát psychologice semmikép sem értékesíti. Ezzel szemben a modern psychologia mellőzhetetlen követelményképen a physiologiai kutatások rendszeres és tervszerű felhasználását hangsúlyozza, mint olyan segédeszközök alkalmazását, a melyek nélkül a tudományos lélektan többé el nem lehet. Ez pedig nagy különbség!

Áttérve a szellemi élet jelenségeinek másik nagy csoportjára, az erkölcsi és társadalmi tünetenyekre: ama problémák toúltnak előtérbe, melyekkel az ethika, politika, sociologia foglalkoznak, s a melyek fejtegetésénél legalább eddigelé és nagyobbbrszt szintúgy az egyoldalú speculativ módszer játszotta a főszerepet az említett tudományokban, mint általában az egész elméleti és gyakorlati philosophia összes disciplináiban. Némi változás csak újabban és azóta állott be, hogy a módszer kérdése tüzetesebb vizsgálat tárgyává lett. Ekkor azonban nyomban kiderült az is, hogy az újabb módszer sikeres alkalmazhatása újabb és terjedelmesebb ismeretkör, ez meg újabb segédeszközök igénybevételét követeli, és így a kérdés a philosophia újabb segédtudományairól e pontnál is actualissá vált.

Azok a nagy hiányok és hibák, melyek legjobban bizonyítják, mennyire elkerülhetetlen a philosophia ezen most említett disciplináiban is újabb segédeszközökről gondoskodni, legszembeszökőbbek az ethikában.

Az ethikának majdnem összes tantételei — helyesen mondja Schopenhauer — többnyire bizonyítatlan, légből kapott állítások, mesterkéltszörszálhasogatások, melyek fölötébb finom megkülönböztetéseket kívánnak s a legelvontabb fogalmakon nyugszanak: arra azonban, hogy velök az erkölcsi élet jelenségei és tényei elfogadható módon meg is magyaráztassanak, legkevésbé sem alkalmasak.

Az ethikának nem az a dolga, hogy kétes értékű hypothesisok vagy önkényes feltevések alapján az akarat funcióiról és hatásköréről, az erkölcsiség lényegéről és megvalósíthatásának módjairól : mesterséges elméleteket gondoljon ki az erkölcsi élet jelenségeinek az értelmezésére ; hanem az a feladata, hogy első sorban az erkölcsiségnek az emberi természetben és szervezetben rejlő alapjait kutassa fel ; ehhez képest aztán a moralitás és immoralitás valódi lényegét és természetét derítse ki és csak úgy fogjon az erkölcsi élet tünetei és jelenségei problémájának fejtegetéséhez.

Azonban ki ne látná be, hogy ezt az így formulázott feladványt már nem bírja megoldani a nélkül, hogy olyan tudományos eredményekhez ne folyamodjunk segítségért, a melyeket eddig nem volt szokás figyelembe venni, mert általában azt hitték, hogy ha valahol, kiváltképen az ethikában van helye akár a legszélsőbb és legelvontabb vizsgálódásnak, minthogy éppen ez az a tudomány, a mely a maga decretumait első sorban az észből meríti.

Itt van első sorban az erkölcsiség mibenlétének, a karakter és akarat fogalmainak a kérdése.

Vajjon lehetséges-e ezekhez a problémákhoz csak nyúlni is a nélkül, hogy fel ne használjuk az öröklés tényeit és hatását az erkölcsiségre, a moral- és kriminalstatistika idevágó adatait, a kriminalitás psychológiájának újabban kiderített felette nevezetes eredményeit ? És nem hiába való fáradság-e elméleteket szöni, a melyeknek azonban éppen azért, mert kizárólag speculative készültek, csakis ephemere értékök lehet. A modern tudomány jóval nagyobb igényekkel lép fel azon eredményekkel szemben, a melyeket mint igazi tudományos vívmányokat hajlandó elfogadni s az exact ismeretek rendszerébe beiktatni. semhogy merőben önkényes és kellőképen nem is indokolható, sőt a tudomány mai álláspontján már meghaladott hypothesiseket is szentesíthetne.

Annak igazolására, hogy tényleg mily kevésbé lehet holdogulni az etikában a fentebb említett segédtudományok nélkül, azt hiszem elég lesz, ha csak rámutatok arra a nagy anyaghalmazra, a mely ebben a tudományban feldolgozásra vár, hogy ily módon legalább a főbb tévedéseket és a teljesen alaptalan feltevéseket sikerüljön kiküszöbölni; és ezzel kapcsolatban az itt tárgyalandó problémáknak csak azt az összebonyolódását emelem ki, a melynek hozzáértő módon való szétbontása nélkül legfőlebb hibát hibára halmozhatni, de correct eredményekre jutni nem lehet.

Ezeknek a kérdéseknek a szakszerű fejtegetésénél úgy szólván minden lépten-nyomon egy egész halmaz biológiai, pathológiai, moral- és kriminálstatistikai adat tolul előtérbe, a melyeket okvetetlenül tekintetbe kell venni a megoldásnál, ha nem akarunk egyoldalúan és önkényesen eljárni.

A speculativ ethika mind máig következetesen elzárkózott ezen eredmények elől. Hogyan volna lehetséges, hogy tantételei és elméletei kiállják a tudományos kritika tűzpróbáját?

És ez így van az összes társadalmi tudományokban.

A társadalmi tudományok tárgyát olyan jelenségek képezik, a melyek létesítésénél a közreműködő okok hatása teljesen egyenlő az okok külön-külön számított hatásának összegével olyformán, hogy ha sikerült az egyes okok törvényeit kitanulmányoznunk ezekből a törvényekből a kérdéses okok bármely combinációjának az eredményeit is előre kiszámíthatni, ha ugyan mindazon föltételek is ismertek, a melyektől az illető eredmény függ. A társadalmi jelenségek alaptörvénye tehát az okok összetétele; és ebből folyólag az a gondolat, hogy a társadalmi tudományok természete deductiót követel, kétségkívül helyes. Csak nem szabad egyoldalulag alkalmazni. A társadalmi jelenségek törvényei ugyanazok, a mik az egyes emberek cselekvésének és természetének a törvényei; de nem függnek az emberi ter-

mészetnek csak valamely egy erejétől vagy törvényétől, hanem inkább az emberi természet összes tulajdonságai befolylnak e jelenségekre, és egy sincs, a melynek eltávolítása vagy nagyobb mértékben való megváltoztatása, megfelelő mérvben ne érintené a társadalom egész formáját és kisebb-nagyobb mértékben ne alakítaná át a társadalmi tünetek lefolyását. A társadalmi tudományokban e szerint a kutatás ama módszere, mely abstract deductionnak vagy speculativ módszernek nevezhető, nemcsak nem biztat sikerrel, de sőt a tévedések egész lánczolatát eredményezi, ha mégis alkalmaztatik. — Helyébe annak a módszernek kell kerülnie, mely a szövevényesebb természettudományok példáján indul és deductiv úton halad ugyan, de nem mulasztja el, hogy deductióit az összes számbavehető előzményekből vonja le, és minden egyes okozatot úgy tekint, mint számtalan összeható ok eredményét, a melyek működését az emberi természet különböző sajátságai és törvényei szabályozzák. És ez a concrét deductiv módszer. Alkalmazásával egészen új, eddig teljesen ismeretlen területe nyílik a kutatásnak s a legidegenebbnek látszó kérdések egész sorozata játszik bele a fejtegetésbe, mintegy kiereszszakolva a fentebb emlegetett segédtudományok eredményeinek értékesítését itt is.

Ime nincsen a philosophiának egyetlen olyan ága, mely anyagában ép úgy, mint formájában tetemes átalakításra ne szorúlna és továbbra is kényelmesen el lehetne minden idegen segítség nélkül.

A psychologiában, logikában, ismerettanban, hacsak pusztá leírására nem szorítkozunk a lelki jelenségeknek, hanem tudományos fejtegetésekbe akarunk bocsátkozni, meg sem mozdulhatunk a physiologia, biologia, pathologia ama eredményeinek az ismerete nélkül, a melyeket, mint a kérdéses jelenségek legközvetlenebb tényezőit és okait első sorban kell tanulmányoznunk és megértenünk.

Nem juthatunk megfelelő eredményekre az erkölcsi és társadalmi élet jelenségeinek a tanulmányozásában sem, ha pusztán theoretice okoskodunk és nem vonjuk vizsgálódásaink keretébe az emberi természetet s annak különböző vonásait, a különböző inclinációkat és szervezeti dispositiókat; nem ismerjük az öröklés tényeit, nem használjuk fel a morálstatisztika adatait — természetesen *cum grano salis* — s a criminalitás psychológiájából nem merítünk kellő okulást, hogy ily módon az összes megkívántató ismeretekkel fölfegyverkezve, menten minden előítélettől és készen arra is, hogy századok óta szentesített tévedéseket kell lerombolnunk, teljes objectivitással és elfogulatlanul láthassunk ahhoz a nehéz munkához, a melyet sikeresen csak úgy fogunk végrehajthatni, ha semmi más czél sem lebeg szemünk előtt, mint a meghamisítatlan igazság kiderítése.

És végezetül: vajjon hogyan fogjuk megoldani a philosophia azon általános feladatát, melylyel a tudományok időszerinti előhaladásának megfelelő philosophiai világnézetek alkotására is utasítva van, ha ignoransok vagyunk ezekben a tudományokban és nemcsak hogy értékök szerint mérlegelni nem bírjuk, de nem is ismerjük fölfedezéseiket?

Nem teszszük-e ki magunkat és elméletünket ilyformán annak a veszélynek, hogy olyan tanokat és elveket fogunk hirdetni, a melyeken már régen túl van a rohamosan fejlődő tudomány?

Ám az orthodox iskola maradjon meg a maga régi álláspontján, dolgozzék a hogyan tud a maga elavult kutató szerszámaival: a haladás emberének nem szabad kitérnie a haladás követelte reformok, helyreigazítások, újabb irány elől; még akkor sem, ha netalán minden lépésénél egy csomó előítelethez kellene is botlania.

A legelső feladat, a melyet meg kell oldani: hogy sikerüljön az összes használhatatlannak bizonyult anyagot kiselej-

tezni és helyébe olyan anyagot gyűjteni össze és bocsátani a tudomány rendelkezésére, a mely az újabb tervezet szerint kifogástalanul alkalmas az új épület felépítésére.

Az «Athenaeum» erre a nagy munkára vállalkozik. Ehhez hívja meg a tudomány azon munkásait, a kiknek vérében van az igazság szeretete s a kik nem félnek tőle, hogy gyanúsíttatni és rágalmaztatni fognak, ha ki merik mondani meggyőződésüket.

Pauer Imre.